

Posudek oponenta na bakalářskou práci

Jméno a příjmení studenta: Tereza Tajčová
Téma bakalářské práce: Bolševická vláda a pravoslaví. Postavení církve v bolševickém Rusku od říjnové revoluce (1917–1929)
Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M. A., Ph.D.

Tereza Tajčová si pro svou bakalářskou práci zvolila téma, které by svým záběrem a náročností spíše odpovídalo habilitačnímu spisu. Z toho důvodu by nebylo spravedlivé od autorky očekávat, aby tuto velice rozsáhlou a interpretačně komplikovanou problematiku zpracovala v celé komplexnosti a hloubce.

O vztahu bolševiků a jejich režimu vůči náboženství existuje obrovské množství literatury. Nebylo proto jistě v silách studentky se v ní plně zorientovat. T. Tajčová pracovala jak s knihami vydanými před rokem 1989, tak s pracemi českých i zahraničních autorů vycházejících od 90. let. Zatímco se starší, tehdejšímu režimu poplatnou literaturou pracovala obezřetně, poměrně malou míru kritičnosti si udržela vůči literatuře novější. Přitom v případě knih A. N. Jakovleva Rusko plné křížů (2008) a A. Grajewského Rusko a kříž (1997), které autorka hojně využívala, se jedná o práce politicky angažovaných a názorově vyhraněných autorů.

Autorka až na několik málo článků a několik starších sovětských publikací, nevyužívala originální práce ruských (a postsovětských) historiků. Na druhou stranu oceňuji, že studentka pracovala s několika anglicko-jazyčnými tituly. Domnívám se však, že jejich záběr mohl být ještě širší. Především postrádám pro téma stěžejní studie amerického historika ruského původu Dimitrije Pospělovského o sovětském ateismu a protináboženských kampaních. Zohledněny také mohly být studie finského historika Arto Luukkanena o bolševické náboženské politice v letech 1917–1929 nebo známá kniha Sheily Fitzpatrickové Stalin's Peasants, která obsahuje kapitolu o protináboženské kampani na vesnici na konci 20. let.

Podobně jako k výběru a způsobu analýzy sekundární literatury, mám jisté výhrady i vůči analýze pramenů. V úvodu práce se kritika pramenů téměř vůbec nevyskytuje. Autorka se omezila na velice obecné principy práce s prameny, aniž by však své prameny blíže specifikovala a kriticky zhodnotila. Předložená bakalářská práce je

ovšem vesměs kompilačního charakteru. Pramen tu představují hlavně texty tzv. klasiků marxismu-leninismu, kterými se T. Tajčová zabývá v druhé kapitole.

Kapitola „Pohled vůdčích osobností marxismu-leninismu na náboženství“ byla bezpochyby velice náročným úkolem. Autorka se na základě svého studia spisů Marxe, Engelse a Lenina pokusila vysvětlit jejich postoj vůči náboženství a církvi. Nelze studentce zazlívat, že její interpretace je velice zjednodušená. Vztahem marxismu a náboženství se zabývaly generace historiků i filozofů a vzniklo k němu nepřeberné množství odborné literatury. Vyrovnat se tak s tímto problémem na několika stranách bakalářské práce je z mého pohledu proto poněkud troufalé. Podle mého soudu by tak stačilo, kdyby se autorka opřela v této části o několik odborných titulů a tuto kapitolu směřovala spíše k otázce vlivu ruských specifik na Leninovo chápání náboženské otázky u Marxe a Engelse.

V třetí kapitole rozebírá T. Tajčová náboženskou politiku bolševického režimu. Neopírá se však o práci s dokumenty, ale vychází pouze ze sekundární literatury. Teprve až ve čtvrté kapitole dojde na pojednání o ruském pravoslaví a významu církve pro ruský stát, politický systém a společnost. Domnívám se však, že tato kapitola měla být spíše předřazena pasážím o bolševické politice, které tak působí značně jako vytržené z kontextu. V rámci této kapitoly autorka dochází také k důsledkům a průvodním projevům protináboženské politiky, totiž k represí, násilí páchaném na kněžích i laicích a k obrovským materiálním a kulturním ztrátám. Závěrem se pak zabývá reakcemi církve, jejími pokusy čelit rozkladné politice, a to oficiální cestou i formou podzemní činnosti a emigrací.

Bakalářská práce T. Tajčové je více než originální analýzou souhrnem stávající, nesoustavně vybrané sekundární literatury. Od citovaných autorů studentka přebírá způsob výkladu, který se převážně zakládá na morálním odsouzení bolševického terorismu. Nicméně tento výklad také mnohdy zůstává ve velice obecné rovině a více méně pracuje s marxismem, leninismem či s bolševismem jako s hotovými neměnnými doktrínami a mocenskými strukturami. Nejde jim o vysvětlení historických fenoménů a procesů, ale o politické či morální vypořádání se se sovětským režimem a jeho ideologií. Výsledkem není podnět k další diskusi, ale jen jakési memento, k němuž již není co dodat.

Navrhuji, aby studentka v rámci obhajoby odpověděla na několik otázek, jichž se v práci pochopitelně dotýká, ovšem nestaví je do centra pozornosti:

Jak by vysvětlila roli pravoslaví jako státního náboženství v carském Rusku? Jakou úlohu hrála církev v politickém systému a společnosti carského Ruska? V čem spatřuje ruská specifika protináboženské politiky sovětského státu? Jak by periodizovala bolševickou protináboženskou politiku a represe od říjnové revoluce do konce 20. let? Práce nemá žádné formální nedostatky, pokud za ně nepovažujeme neadekvátnost některých výrazů či občasnou závislost na dobovém jazyce použité literatury z období před rokem 1989 (např. s. 23, „marxismus učí, že“). Některé menší nepřesnosti je třeba připsat na vrub nesprávnému překladu z angličtiny: „Separace církve od státu“ se obvykle uvádí v češtině jako odluka církve a státu. „Románský pontifikát“ má zřejmě označovat římského papeže. Výzva se nečetla jistě „v ambonech“, ale od ambonu (vše str. 41-42). Pojem katakombní církev je obrazný a odkazuje k pronásledování prvotní církve. Jistě tak ruská pravoslavná církev neodešla do katakomb doslovně, jak by vyplývalo z formulace na str. 48. Titulek k obrázku v příloze č. 1 chybně uvádí, že se jedná o karikaturu Poslední večeře Páně. Zobrazuje svatbu v Káně galilejské.

Jak jsem uvedl v úvodu, zvolené téma považuji za neadekvátní úrovni bakalářské práce. Přesto studentka v práci prokázala, že je schopna odborné činnosti, že smysluplně a kultivovaně formuluje odborný text a že se na očekávané úrovni obeznámila s předmětem svého badatelského zájmu. Doporučuji práci proto k obhajobě a navrhuji hodnotit ji „velmi dobře“.

V Praze, 31. srpna 2015

PhDr. Ondřej Vojtěchovský, Ph.D.